

kan sorteras enligt ideologi eller partilinjer. Eftersom Ansell och Lindvall så hårt förlitar sig på regimtyper utifrån ideologi, missar de flera andra möjliga förklaringar. En sådan är till exempel att det i många fall var de etablerade eliterna som initierade och drev fram förändringar under den tidiga delen av tidsperioden. Deras skäl att engagera sig i de här frågorna kan inte förklaras enbart med politisk ideologi. Jag skulle säga att det framför allt var andra skäl som låg bakom. Inte minst ekonomiska motiv, som möjligheten att tjäna pengar på byggandet av ny infrastruktur, drift av nya verksamheter *etcetera*.

Sammantaget är *Inward Conquest* en mycket innehållsrik bok som är väl värd att läsa. Den stora styrkan tycker jag är jämförelsen mellan de 19 olika länderna och hur välfärdstjänsterna har utvecklats. Här ger Ansell och Lindvall ett bidrag till forskningen som kommer att vara betydelsefullt under flera år framöver. Dessutom finns det i de olika kapitlen rikligt med information för den som är specialintresserad av någon av de enskilda välfärdstjänster som analyseras. En annan fördel med boken är att den lyfter fram 1800-talet och placerar skapandet av välfärdstjänsterna i centrum för samhällets utveckling. Inom till exempel politisk historia och historiskt inriktad statsvetenskap har etableringen av välfärdens institutioner ofta lämnats åt sidan, eller tagits för given. I sin bok visar Ansell och Lindvall att det var kring dessa verksamheter och institutioner som flera av seklets stora politiska konflikter stod. I själva verket är uppkomsten av välfärdens institutioner helt central för att förstå hur samhället tog steget in i moderniteten.

Bibler, Jared, 2021. *Iceland's Secret. The Untold Story of the World's Biggest Con.* Petersfield, UK: Harriman House.

Anmälan av Lars Magnusson

År 1891 utgav den franske socialrealistiske författaren Emile Zola en del i sin stora romancykel om den påhittade släkten Rougon-Macquarts öden under den Tredje franska republiken. I *L'Argent* (översatt till svenska nitton år senare som *Pengar*) skildras den skrupelfrie uppkomlingen Aristide Saccards uppstigande

från anonymitet till att under den Tredje republiken bli en av Frankrikes största finansmän och penningmatadorer. Zolas syfte var att i skönlitteraturens form skildra den nya finanskapitalismens lockelse att skapa förmögenheter med hjälp av mer eller mindre tveksamma metoder och svindlerier. Saccards huvudsakliga metod var att trissa upp värdet på aktierna i hans "Universalbank" genom att själv i lönnedom köpa upp dem på börsen. På detta sätt spekulerades kursen upp till oanade höjder. Alla ville äga delar i hans till synes mycket framgångsrika bank och villiga kunder strömmade till. Till slut tog det dock en ände med förskräckelse och rykten började spridas att inte allt stod rätt till med banken och Saccard fick köpa allt större delar av aktiestocken för att hålla kursen uppe. Till slut föll hans finanshus samman som ett korthus – liksom han själv förpassas ur historien.

Aristide Saccard var visserligen en fantasifigur men metoder av detta slag finns också belagda från många håll i den verkliga historien. De har då gällt enskilda penningjobbare och svindlare som till slut gått omkull eller i sista stund lyckats dra sig ur – och genom insideraffärer lyckats vältra konkursens följder på enskilda eller skattebetalare som fått sopa upp efter kraschen. Att trissa upp värdet på de egna aktierna och på detta sätt lura allmänheten har varit ett av huvudknepen. Omtalade svindlare, men med lite andra metoder än Saccard, kan till exempel exemplifieras av italiensk-amerikanen Carlo Ponzi under 1920-talet med sitt pyramidspel baserat på godtrogna långgivare. De utlovades en avkastning på sina insatta medel som låg högt över konkurrenternas. Allt fungerade så länge som insättningarna hela tiden var större än den utbetalade avkastningen men bröt samman när detta inte gick längre. Under 1920-talet ledde även spekulationer i tomtmark i Florida genom optioner – de populära så kallade "binders" som såldes brett till allmänheten – fram till en serie av krascher.

Frågan är dock om inte fallet med Island i samband med 2008 års finanskrasch är det mest spektakulära exemplet på Saccards metod, som i detta fall drog in ett helt land i en spektakulär finansiell härdsmälta. Den vanliga åsikten idag är att Island blev det stackars oskyldiga offret för ett global krasch som löpte amok och ledde till att finansmarknaderna globalt bröt samman på hösten 2008. Jared Bibler visar dock i sin bok *Iceland's Secret* att så knappast var fallet. I själva verket låg orsakerna på hemmaplan och måste förstås som en konsekvens av landets tre stora affärsbankers svindlande affärer från slutet av 1990-talet och fram till 2008. Det drevs fram av enskildas girigheter men eldades på av många på Island. Bankernas framgångar tycktes skapa välstånd för många på den lilla ön liksom att de skapade en känsla av nationell eufori.

Islands tre stora affärsbanker – Landsbanki, Kaupping och Glitnir – hade bildats efter det att finansmarknaden hade avreglerats under 1990-talet. De lånade upp och lånade ut globalt till den grad att de till sist satt på tillgångar som var åtta gånger så stora som hela Islands bruttonationalprodukt(!).

Amerikanen Jared Bibler som i sin bok skildrar hur detta blev möjligt är kanske inte den mest perfekta neutralt iakttagaren. När han anländer till Island har han en bakgrund på Wall Street och som finansiell rådgivare. Han skildrar i sin bok på ett personligt sätt hur han finner sin livspartner och flyttar till ön några år in på det nya millenniet. Han börjar arbeta på Landsbanki men tvingas sluta i samband med dess konkurs i september 2008. Efter ett år som arbetslös hittar han ett nytt jobb i Islands motsvarighet till den svenska Finansinspektionen (*Fjármálaeftirlitid*, FME) med uppgift bland annat att finna orsakerna till det isländska finansiella sammanbrottet. Han tar sig an uppgiften med stor nit – kanske alltför stor med tanke på att det hela slutar med att han sätts åt sidan och i praktiken tvingas avgå efter ett par år som svindlerijägare. Han drivs uppenbarligen av en känsla av moralisk indignation över vad som skett med Island och hur samvetslösa banker kraschade islänningarnas välbefinnande.

Långt ifrån att vara utan bias ger Bibler oss sin egen bild av händelseutvecklingen som ett slags kronvittne från insidan. Detta är inte okomplicerat men den bild han ger är mycket insiktsfull och detaljerad. Hans tolkningar kan naturligtvis ifrågasättas och bör lämnas över till fortsatt forskning. Men utan tvivel finns det anledning till att lyssna till hans berättelse som baseras på ett omfattande källmaterial. Det finns också anledning att anta att han tvingades bort som ledare för sitt team av finansinspektörer när han kanske blev för besvärlig för det isländska etablissemangen, både det finansiella och det politiska.

Bibler börjar med att rota i den största av Islands tre bankers förehavanden, Kaupping. Den samlade effekten av de tre konkurserna hade ju varit spektakulär. Dessa hade lett till minst en 50 procents minskning av islänningarnas köpkraft efter 2008 genom den isländska kronans fall. Mångas besparingar hade även försvunnit som i ett trollslag. Kaupping – liksom de två andra bankerna skulle det visa sig – hade enligt Bibler använt sig av hela arsenalen av manipulationer och trix som man kan tänka sig. Det mest grundläggande var just att till varje pris hålla bankernas aktier uppe i hög kurs. Systematiskt år efter år lurades omgivningen att tro att bankernas finanser var sunda och riskerna låga. Det tog Bibler och hans medarbetare lång tid att riktigt förstå hur uppköpen på den isländska (och svenska) börsen kunnat ske. I banken kunde ju inte aktierna stanna för det hade varit ett direkt lagbrott. De måste transporteras vidare – men till vem?

Det var här som Saccards knep kommer in i bilden. I själva verket var det en mängd dolda bulvaner som stod för aktieköpen. Genom ett avancerat samarbete mellan bankens olika delar fördes aktierna över till företag som i själva verket sattes upp av bankerna själva, i många fall i form av brevlådeföretag företrädesvis på Brittiska Jungfruöarna eller i Panama. Var hade då dessa fått pengar att köpa aktier? Jo, genom att låna upp dem från Kaupping förstås! Det var genom dessa fiffigheter som publiken kunde luras att tro att banken hela

tiden gjorde enastående affärer. De kunde lura både islänningar liksom också Wall Street och Europa (särskilt Storbritannien) att göra affärer med dem.

Biblers huvuduppgift blev alltså att spåra upp och även lagföra de skyldiga i bankhärvan. Det var förstås ingen enkel match, men hans myndighet lyckades föra över ett antal bankanställda till åtal och flera fick fängelsestraff. Men de ytterst ansvariga cheferna kom han inte åt. Några politiker prickades också, bland andra stämplades Geir Haarde som var statsministern på hösten 2008 som "grossly negligent". Något straff utdömdes dock inte utan han skickades istället till Washington som ambassadör. Men att brännmärka särskilda individer är egentligen inte Biblers huvudpoäng. Snarast vill han betona hur omfattande den röta var som drabbade Island i början på 2000-talet. Många var medansvariga och bankerna red på en våg av nationell popularitet. Den stora boven i dramat var den tystnadskultur som frodas lite varstans. Man höll varann om ryggen när det fixades och trixades. Avregleringen av bankerna gjorde det hela möjligt. Lockelsen att bli rik snabbt skötte resten. Enligt Bibler var det detta som i grunden utgjorde "Iceland's Secret" – för att återknyta till boktiteln. I de flesta olika korruptionsindex – och i forskningen om korruption – brukar det lilla nordliga landet Island klassas som relativt fritt från korruption. Men landets öde visar hur svårt det kan vara att upptäcka en typ av korruption av tysthet och ryggdunkningar som i detta fall blev ödesdigert.

Asplund, Kjell, 2021. *Fuskarna*. Stockholm: Fri Tanke förlag.

Anmälan av Jesper Persson

Kjell Asplund ledde 2016 utredningen om Paolo Macchiarinis kliniska verksamhet på Karolinska Sjukhuset. Därmed kom Asplund att få en djup inblick i Sveriges hittills största forskningsskandal. Detta inspirerade honom till denna bok som är en djupdykning i forskningsfusk genom tiderna. Boken innehåller en analys av olika aspekter av fusk: alltifrån rena och omfattande falsifikat av data till lätt "försköning" av resultat. Gränsen mellan rent fusk och avvikelser mot god forskningssed är något vag och detta belyses väl i denna bok. Asplund

Jesper Persson är MD, PhD, f d chefläkare på Skånes universitetssjukhus.
E-post: jesperulfpersson@gmail.com